

Guide Recht doen

Zij Lacht | Esther van Lunteren

Zij Lacht Guide
in samenwerking met IJM Nederland

Recht Doen

Een krachtige oproep om verschil te maken

Esther van Lunteren

Guide Recht doen

Een krachtige oproep om verschil te maken

Zij Lacht | Esther van Lunteren

In samenwerking met IJM Nederland

Sestra, onderdeel van Jongbloed Christelijke Media – Leeuwarden

ISBN 978 94 64251 12 8

ISBN e-book 978 94 64251 14 2

NUR 707

Vormgeving omslag: Huis van Mijn (huisvanmijn.nl)

Vormgeving binnenwerk: Flashworks ontwerpers, Kampen

De bijbelteksten in deze uitgave zijn, tenzij anders aangegeven, ontleend aan de NBV21 © Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap 2021

Zij Lacht is onderdeel van het Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap.

Alle materialen, de naam, het merk en andere elementen gerelateerd aan Zij Lacht in deze uitgave zijn eigendom van het Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap.

© Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap. Alle rechten voorbehouden.

www.zijlacht.nl

2024 Sestra onderdeel van Jongbloed

© 2024 Jongbloed Christelijke Media - LEEUWARDEN

Alle rechten voorbehouden.

www.ijmnl.org

www.jongbloedmedia.nl

Om veiligheidsredenen gebruiken we
in dit boek pseudoniemen voor de namen
van de survivors die door IJM zijn geholpen.

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD

1. ZOALS HET BEDOELD IS	11
2. JE PLEK INNEMEN	21
3. DE IMPACT VAN HET SLAVERNIJVERLEDEN	31
4. BESCHIKBAAR ZIJN.....	41
5. IN DE SPIEGEL.....	51
6. JE GEZINDHEID VERNIEUWEN.....	61
7. KLEREN MAKEN DE VROUW.....	71
8. DE STRIJD AANGAAN	83

VOORWOORD

Op een warme zomermorgen in 2023 ontmoette ik Else in Gouda. Ik was direct onder de indruk van haar bevlogenheid en passie om op te komen voor degenen die onrecht wordt aangedaan. Dit komt tot uiting in haar mooie werk voor International Justice Mission (IJM). We hadden een bijzonder gesprek van hart tot hart, waarin we al gauw tot de ontdekking kwamen dat het weliswaar heel goed is om organisaties zoals IJM te ondersteunen, maar dat het nog best een uitdaging is om recht te doen in je eigen leven. Want hoe maak je nou 'rechte' keuzes, gewoon in het klein? Zo ontstond het idee voor een praktische guide – en die heb jij nu in handen! Deze guide helpt jou om na te denken hoe jij, met de Bijbel als fundament, recht kunt doen in jouw leven en zo het verschil kunt maken. Veel leesplezier is niet echt gepast bij een boek dat ongetwijfeld schuurt. Het is mijn gebed dat deze guide jou helpt om je te laten raken door wat Gods hart raakt.

Liza Kruit-de Jonge (Zij Lacht)

Krachtige vrouw, wat ben ik dankbaar om dit voorwoord voor jou te schrijven, en wat ben ik enthousiast dat jij deze guide in handen hebt. Herken je de vraag: God, wat kan ik nou doen aan de grote problemen in deze wereld? Als je het nieuws kijkt of leest over het onrecht in deze wereld, voel jij je dan ook machteloos? We leven in een wereld die niet recht is; er is gebrokenheid en leed om ons heen. Tweeduizend jaar geleden kwam Jezus naar deze gebroken wereld om ons het goede voorbeeld te geven. Hij liet verdrukten vrij, brak elk juk en ontfermde zich over de armen. Als volgelingen van Hem mogen wij de liefde die Hij aan ons geeft, uitdelen en recht doen. Hoe? Dat lees je in deze guide. We nemen je aan de hand mee naar wat experts en IJM-collega's te zeggen hebben over thema's als kleding, economie en producten. Je leest verhalen van krachtige overlevers en ontvangt praktische handvatten om recht te doen door jouw leven heen!

Else van Melle-Voortman (IJM)

Tip!

Stel jezelf aan het einde van ieder hoofdstuk de volgende vragen:

- *Wat heb je nog nodig om verschil te maken?*
- *Wie heb je nodig?*
- *Wat houdt je tegen?*

HOOFDSTUK 1

Zoals het bedoeld is

WIST JE DAT DE BIJBEL VOLSTAAT MET
VERHALEN EN TEKSTEN OVER RECHT EN
GERECHTIGHEID? STERKER NOG: DE GOD VAN
ISRAËL – DE GOD VAN JOU EN MIJ – OPENBAART
ZICH VANAF DE SCHEPPING, VIA DE WETTEN
VAN MOZES, DE STEM VAN DE PROFETEN, TOT
EN MET HET LEVEN VAN JEZUS OP AARDE, ALS
DE GOD DIE RECHT ZOEKT EN RECHTSPREEKT.

ANNE-MAREIKE SCHOL-WETTER VAN HET
NEDERLANDS-VLAAMS BIJBELGENOOTSCHAP
(NBG) LAAT IN DIT HOOFDSTUK ZIEN HOE RECHT
DOEN EN GERECHTIGHEID ALS EEN RODE DRAAD
DOOR DE BIJBEL LOPEN, EN WAT DAT BETEKENT
VOOR ONS LEVEN NU.

*'De Geest van de Heer rust op Mij,
want Hij heeft Mij gezalfd.
Om aan armen het goede nieuws te brengen
heeft Hij Mij gezonden,
om aan gevangenen hun vrijlating bekend te maken
en aan blinden het herstel van hun zicht,
om onderdrukten hun vrijheid te geven,
om een genadejaar van de Heer uit te roepen.'*

Deze woorden uit Lucas 4:18-19 zou je Jezus' *mission statement* kunnen noemen. Hiermee maakt Hij zich volgens Lucas aan het begin van zijn optreden aan de mensen bekend – dit is wat de mensen van Hem kunnen verwachten.

Jezus citeert hier de profeet Jesaja (Jesaja 61:1-2), maar de bijbelse traditie waarin Jezus zich met deze woorden plaatst, is veel breder. In de wetten van Mozes, de uitspraken van de profeten, maar ook in veel psalmen, spreuken én in de boeken van het Nieuwe Testament is het thema 'recht en onrecht' een rode draad waar je niet omheen kunt. De genade die Jezus brengt, was en is niet los te zien van de concrete leefomstandigheden van mensen waar dan ook ter wereld.

Hoe het allemaal begon

'In het begin schiep God de hemel en de aarde' (Genesis 1:1). Dit openingsvers van de Bijbel ken je misschien wel uit je hoofd. En de volgende komt je waarschijnlijk ook bekend voor: 'God schiep de mens als zijn evenbeeld, als evenbeeld van God schiep Hij hem, mannelijk en vrouwelijk schiep Hij de mensen. Hij zegende hen en zei tegen hen: 'Wees vruchtbaar en word talrijk, bevolk de aarde en breng haar onder je gezag: heers over de vissen van de zee, over de vogels van de hemel en over alle dieren die op de aarde rondkruipen' (Genesis 1:27-28). Vervolgens sluit het hoofdstuk met Gods conclusie, dat alles wat Hij gemaakt had 'zeer goed' was.

We weten allemaal dat het daar niet bij bleef. Twee hoofdstukken verder beginnen de eerste mensen hun grenzen te verkennen en gaan ze er meteen flink overheen. Met als gevolg dat de verhoudingen tussen God en de mensen, de mensen en de rest van de schepping en mensen onderling grondig verstoord raakt. Dat lijkt tot op de dag van vandaag alleen maar bevestigd te worden. Waar je ook kijkt, in je directe omgeving of via je nieuwsapp: het onrecht staart je recht aan. Hoe moet je de opdracht om de aarde onder je gezag te brengen en erover te heersen vanuit dat perspectief zien? Hoe kunnen we hier en nu Gods evenbeeld zijn?

Een sleutel om Gods opdracht aan de eerste mensen – en aan ons – te begrijpen, vind je in de eerste verzen van Genesis 2. De schepping, hoe adembenemend ook, is na zes dagen niet af. Zes dagen lang heeft God door zijn Woord orde aangebracht, nieuw leven geschapen en aan planten, dieren en mensen de opdracht gegeven om de aarde te vullen. Nu, op de zevende dag, rust Hij uit. En juist deze dag – de sabbat – zegent en heiligt Hij. Later, in de wetten die God via Mozes aan Israël geeft, blijkt dat de sabbat het principe is van waaruit de Israëlieten naar de wereld moeten kijken. Dus niet aan één stuk door alles op alles zetten om zoveel mogelijk profijt uit de aarde en je medemens te persen. Ook niet zes dagen produceren en op de zevende dag – al consumerend – uitpuffen. Maar vanuit een ritme van arbeid en rust steeds weer stilstaan bij wat je allemaal hebt ontvangen, en je oefenen in het vertrouwen dat die manier van leven genoeg is. Dat ritme, de sabbatsorde, zit niet ingebakken in de schepping. De mens moet deze orde in opdracht van God aan zichzelf en aan de aarde opleggen. Dát is het heersen waar-toe de mens in Genesis 1:28 wordt opgeroepen.

De wetten van Mozes: het recht van de zwakke

In de wetten van Mozes krijgt dat heersen vanuit de sabbatsorde een concrete invulling. Als volk van God moet Israël een

maatschappij volgens Gods idealen inrichten. Die idealen zijn tegenovergesteld aan hoe het er meestal aan toegaat als mensen het zelf voor het zeggen hebben.

Helemaal aan het begin van het bestaan van Israël als volk van God ontvangt Mozes de tien geboden op de berg Horeb. Je zou deze geboden een soort grondwet kunnen noemen. Die grondwet begint niet met alles wat de Israëlieten moeten doen en laten, maar met God, die zich voorstelt als Bevrijder van zijn volk (Exodus 20:2). Dat is de basis van waaruit de Israëlieten mogen leven. In Leviticus 26:13 wordt dat heel mooi verwoord: 'Ik ben de HEER, jullie God, die jullie uit Egypte heeft geleid om je uit de slavernij te bevrijden. Ik heb het juk gebroken waaronder je gebukt ging, zodat je weer met opgeheven hoofd kunt rondlopen.' Dat het leven als dienaren van God totaal anders is dan het leven als slaven in Egypte, zie je onder meer aan het feit dat de sabbat (weer) een belangrijke rol speelt in de grondwet en allerlei andere wetten van Israël. In Egypte waren uitbuiting en onrecht letterlijk aan de orde van de dag – elke dag. In Israël moet het anders. Elke zevende dag moet iedereen – man, vrouw en kind, geboren Israëliet en vreemdeling, vrij mens en tot slaaf gemaakte, zelfs dieren – het werk neerleggen. In Exodus 20:11 wordt Gods voorbeeld bij de schepping van de wereld als reden hiervoor genoemd. In Deuteronomium 5:15 verbindt de schrijver de sabbat met de ervaring van slavernij en bevrijding. De Israëlieten mogen nooit vergeten hoe het was om onderdrukt te worden, zodat ze niet diezelfde fout maken en zelf de onderdrukker zijn.

Tijdens de woestijnreis kunnen ze het principe van de scheppingsorde alvast oefenen door middel van het manna, het 'hemelse brood' dat ze zes dagen per week van God krijgen. Meer pakken heeft geen zin, want hoeveel je ook pakt, het is nooit meer dan een *omer* (4-4,5 liter), en de volgende dag zitten er wormen in – behalve op de sabbat.

Het is boeiend om het scheppingsverhaal en het verhaal van

de bevrijding uit Egypte naast mythes uit de omgeving van Israël te leggen, zoals de Atrahasis-mythe of de Enoema Elisj, het Babylonische scheppingsverhaal. In die mythes zijn de mensen er vooral om het vuile werk op te knappen, dat waar de goden geen zin in hebben. Onderdrukking en uitbuiting vormen dus de basis van het geloofssysteem waarop deze mythes zijn gebaseerd, en dat zie je terug in de sociale werkelijkheid. Het zou natuurlijk naïef zijn om te denken dat die werkelijkheid in Israël altijd heel anders was, maar het ideaal was een samenleving gebaseerd op vergaande gelijkwaardigheid en het recht van de zwakke.

IN DE WETTEN VAN MOZES,
DE UITSPRAKEN VAN DE PROFETEN,
MAAR OOK IN VEEL PSALMEN,
SPREUKEN ÉN IN DE BOEKEN VAN HET
NIEUWE TESTAMENT IS HET THEMA
‘RECHT EN ONRECHT’ EEN RODE
DRAAD WAAR JE NIET OMHEEN KUNT.

De sabbatsorde gaat verder dan een wekelijkse rustdag. In Leviticus 25 lees je over het sabbatsjaar en het jubeljaar. Elk zevende jaar moest de grond van een Israëliet braak liggen en moest je een heel jaar lang vertrouwen op Gods zorg. Om de zeven sabbatsjaren werd een jubeljaar ingesteld. Het jubeljaar roept armoede die zichzelf in stand houdt en door de jaren heen verergert een halt toe: slaven worden vrijgelaten, schulden worden kwijtgescholden, mensen die hun land hebben moeten verkopen, krijgen dat land terug. Ze krijgen daarmee de mogelijkheid om weer voor zichzelf te zorgen en zijn niet langer afhankelijk van de goede wil van hun rijkere burens. De bedoeling is helder: niemand mag op den duur kansarm of zelfs kansloos

blijven. Je ziet het namelijk bijna overal in de menselijk geschiedenis: ongelijke bezitsverhoudingen hebben de neiging om in de loop van de tijd steeds erger (ongelijker) te worden. Zelfs in een relatief rijk en egalitair land als Nederland groeit de kloof tussen arm en rijk.

De belangrijkste overige wetten over de omgang met de armen staan in Leviticus 19:9-16, Leviticus 23:22, Leviticus 25:35-55 en Deuteronomium 15:1-15. Daarbij valt op dat zorg voor de armen onderdeel is van het dagelijks leven en een zaak van iedere Israëliet: probeer ik de grootst mogelijke winst voor mezelf uit een oogst te halen, of laat ik iets staan voor mensen die zelf geen land hebben (Leviticus 19:10, 23:22)? Het woordgebruik in Deuteronomium 15 laat zien dat het niet puur gaat om het naleven van regels. 'Wees niet gierig' (vers 7) en 'geef van harte' (vers 10, BGT) worden niet gepresenteerd als wet, maar als een oproep om de vrijgevigheid die de Israëlieten zelf hebben ontvangen door te geven.

De profeten: dromen van een betere wereld

Het klinkt bijna te mooi om waar te zijn. En dat was het ook. Niet voor niets staan er in de loop van de tijd steeds weer profeten op die de Israëlieten erop moeten wijzen dat de praktijk in het land in de verste verte niet lijkt op wat God hen had opgedragen.

Toen de Israëlieten het land Kanaän waren binnengekomen, kreeg iedere stam en iedere familie (met uitzondering van de Levieten) een stuk grond om te bewerken. Als de opbrengst te gering viel, of als er om welke reden dan ook geld nodig was, kon de grond worden verpacht. Maar uiteindelijk moest de grond altijd weer in het bezit komen van de oorspronkelijke eigenaren. Dit principe veranderde langzaam in de tijd van de koningen. Uit archeologische vondsten en schriftelijke bronnen blijkt dat de koningentijd voor Israël een periode van grootschalige handel en welvaart is geweest. Maar die welvaart was absoluut

niet eerlijk verdeeld. Met de komst van een koningshuis was er sprake van een nieuw verschijnsel: belastingen. Wie de belastingen niet kon betalen, raakte zijn grond, huis en soms zelfs zijn vrijheid kwijt. De geestelijk leiders, die toch als eerste in opstand zouden moeten komen, droegen bij aan dit systeem door te verkondigen dat dit volgens Gods bedoeling was. Profeten zoals Jesaja, Amos en Micha winden geen doekjes om wat God van deze situatie vindt. In Jesaja 5:8 wordt gezegd:

Wee degenen die zich huis na huis toe-eigenen,
die akker na akker samenvoegen,
tot er voor niemand meer ruimte is
en zij alleen het land bewonen.

Of in Amos 5:10-11:

Jullie verachten hen die in de poort het recht verdedigen,
jullie verafschuwen hen die de waarheid spreken. Jullie
vertrappen de zwakken en eisen een deel van hun graan
op. Daarom: huizen van steen hebben jullie gebouwd,
maar je zult er niet in wonen; prachtige wijngaarden heb-
ben jullie geplant, maar je zult er geen wijn van drinken.

Wat de profeten signaleren, is ook in onze tijd herkenbaar. De rekening van economische groei en vooruitgang wordt nog steeds vooral bij de armen neergelegd. De rijken zijn er maar al te bedreven in de regels in hun voordeel te laten werken. Wie aan de goede kant van de streep zit, is vaak blind voor het onrecht waar zijn of haar welvaart op is gebaseerd.

Gods nieuwe wereld: opdracht en belofte

'Heersers stoot Hij van hun troon en wie gering is geeft Hij aanzien. Wie honger heeft overlaadt Hij met gaven, maar rijken stuurt Hij weg met lege handen', zingt Maria in haar lied over de God wiens Zoon zij zal baren (Lucas 1:52-53). In Lucas 4 be-

vestigt Jezus deze opdracht. Natuurlijk krijgt het 'genadejaar van de Heer' dat volgens de wetten van het Oude Testament bedoeld is om eens in de zoveel tijd weer voor eerlijke kansen voor iedereen te zorgen, met de komst van Jezus ook een geestelijke dimensie. In de loop van de tijd zijn we die geestelijke dimensie vaak voorop gaan stellen en hebben we genade vooral ingevuld als de vergeving van zonden. Alleen heb je daarmee maar een deel van de boodschap en het werk van Jezus te pakken. Kijk maar ...

Jezus predikt opvallend vaak over geld. Hij is daarin behoorlijk radicaal. 'Niemand kan twee heren dienen: hij zal de eerste haten en de tweede liefhebben, of hij zal juist toegewijd zijn aan de ene en de andere verachten. Jullie kunnen niet God dienen én de mammon' (Matteüs 6:24). En: 'Het is gemakkelijker voor een kameel om door het oog van een naald te gaan dan voor een rijke om het koninkrijk van God binnen te gaan' (Marcus 10:25). Jezus keurt rijkdom of comfort trouwens niet categorisch af, maar Hij weet hoe makkelijk deze dingen tussen ons en God in komen te staan. Hoe moeilijk het is om rijkdom en comfort op een manier te gebruiken die recht doet aan anderen en aan de schepping.

Jezus is gekomen om zijn wereld heel te maken, in alle opzichten. Als zijn volgelingen kunnen we daar soms al iets van ervaren in ons leven. Tegelijkertijd voelen we dat we er nog niet zijn. Gods koninkrijk, de nieuwe wereld waarover Jezus predikte en waarvan Hij zei dat die nabij was (Marcus 1:15; Matteüs 3:2), lijkt soms juist oneindig ver weg. Maar dat is geen reden om bij de pakken neer te gaan zitten. God wil mensen (ons!) inzetten om zijn droom van vrede en recht werkelijkheid te laten worden.

De spanning tussen Gods koninkrijk en de wereld waarin wij leven, wordt heel duidelijk in de beginwoorden van de Bergrede in Matteüs 5:3-12. Jezus noemt allerlei groepen die het moeilijk hebben in deze wereld, en noemt juist deze mensen 'gelukkig' (in oudere vertalingen staat 'zalig'). Vooral de eerste paar ver-

zen van Matteüs 5 kun je lezen als een belofte: stil maar, wacht maar, straks komt het goed. Maar er zit ook een andere kant aan Jezus' woorden. Een kant die alles te maken heeft met de opdracht om naar het evenbeeld van God te leven, en mee te werken aan zijn nieuwe wereld. We lichten er twee groepen uit, namelijk (Matteüs 5:6,10):

Gelukkig wie honger en dorsten naar gerechtigheid,
want zij zullen verzadigd worden.

[...]

Gelukkig wie vanwege de gerechtigheid vervolgd worden,
want voor hen is het koninkrijk van de hemel.

Gods koninkrijk is niet alleen nabij, maar 'binnen ons bereik' (Lucas 17:21) wanneer we in deze woorden ons eigen leven herkennen. Op momenten dat we honger en dorsten naar gerechtigheid zijn we als het 'zout van de aarde' (Matteüs 5:13) – of misschien wel als het zand in de tandwielen van onderdrukkende systemen. Al voel jij je soms een hopeloze wereldverbeteraar, het tegenovergestelde is waar. God zelf strijdt met je mee. 'Maar wij vertrouwen op Gods belofte en zien uit naar een nieuwe hemel en een nieuwe aarde, waar gerechtigheid woont' (2 Petrus 3:13).

Vrouwen en recht: een bijzondere relatie

Als je kijkt naar teksten over vrouwen in de Bijbel, zie je dat het thema 'gerechtigheid' vaak terugkomt. Dat is ook niet zo verrassend: vrouwen waren in de tijd van de Bijbel een kwetsbare groep, zoals nog steeds in veel delen van de wereld. Ze waren voor hun positie afhankelijk van een man – hun vader, echtgenoot of volwassen zoon – en als die man ontbrak, waren ze al snel veroordeeld tot een leven in armoede, schuldslavernij of prostitutie. Denk maar aan de weduwe die bij Elisa komt, omdat ze bang is dat

haar schuldeisers haar kinderen als slaven meenemen (2 Koningen 4:1-7).

Nog minder dan de gewone man van toen hadden vrouwen de mogelijkheid om in opstand te komen tegen politieke of economische keuzes of systemen waaronder ze te lijden hadden. Dat betekent echter niet dat je ze er niet over hoort! Vrouwen zoals Mirjam (Exodus 15:20-21), Hanna (1 Samuel 2) en Maria (Lucas 1:46-55) verkondigen in hun liederen aan ieder die het maar wil horen dat God aan de kant van de zwakken staat, en dat Hij op een dag orde op zaken zal stellen. Ze delen hun ervaringen van armoede, uitbuiting en onrecht en hun vaste overtuiging dat God recht zal spreken.

HOOFDSTUK 2

Je plek innemen

HET IS EEN VEELGESTELDE VRAAG IN
CHRISTELIJK NEDERLAND: WAT IS GODS PLAN
MET MIJN LEVEN? DRAAI DIE VRAAG EENS OM,
ZEGT AFZWAAIEND IJM-DIRECTEUR CAROLY
HOUMES, EN DURF JE TE LATEN RAKEN DOOR DE
DINGEN – DE MENSEN, DE OMSTANDIGHEDEN
– DIE GOD AAN HET HART GAAN. DAARVOOR
IS HET NODIG OM IN VERBINDING TE ZIJN MET
GOD, MET JEZELF EN MET DE MENSEN DIE JOUW
LEVEN RAKEN, DICHTBIJ EN VER(DER) WEG.
WANT DAAR WAAR GODS LICHT DOOR JOU HEEN
KAN GAAN SCHIJNEN, MAAKT DUISTERNIS
PLAATS VOOR LICHT EN LEVEN.